

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/104/102/96

DOM RODZINNY, RODZICE, RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W systemie wartości młodego pokolenia Polaków rodzina zajmuje wysoką pozycję, o czym może świadczyć chociażby fakt, że wśród życiowych dążeń i celów na pierwszym miejscu (50% wskazań) ankietowani uczniowie ostatnich klas szkół ponadpodstawowych wymieniają udane życie rodzinne, dzieci. Od atmosfery domu rodzinnego zależy, czy stanowi on oparcie dla młodych ludzi w trudnym dla nich wieku dojrzewania społecznego i emocjonalnego, czy też jest dodatkowym źródłem napięć i konfliktów.

Rodzina zajmuje również szczególne miejsce w systemie wartości dorosłych Polaków. Wskazuje na to zarówno wiedza potoczna, jak i wyniki sondażu zrealizowanego przez CBOS w 1994 roku¹. W badaniu tym respondenci przedstawili wizerunek własnego domu i wzajemne relacje z dziećmi. Był to obraz jednostronny, często przerysowany, wyidealizowany. W sondażu „Młodzież ‘96” poruszamy - obok wielu innych problemów istotnych dla młodego pokolenia - również takie zagadnienia, jak: postrzeganie własnego domu, wzajemne relacje między dorastającymi dziećmi a ich rodzicami, wpływ rodziny na kształtowanie się różnych sfer życia². Przywołanie, tam gdzie to możliwe, danych pochodzących z badań poświęconych rodzinie wydaje się ciekawą konfrontacją opinii dwu pokoleń o rodzinie polskiej.

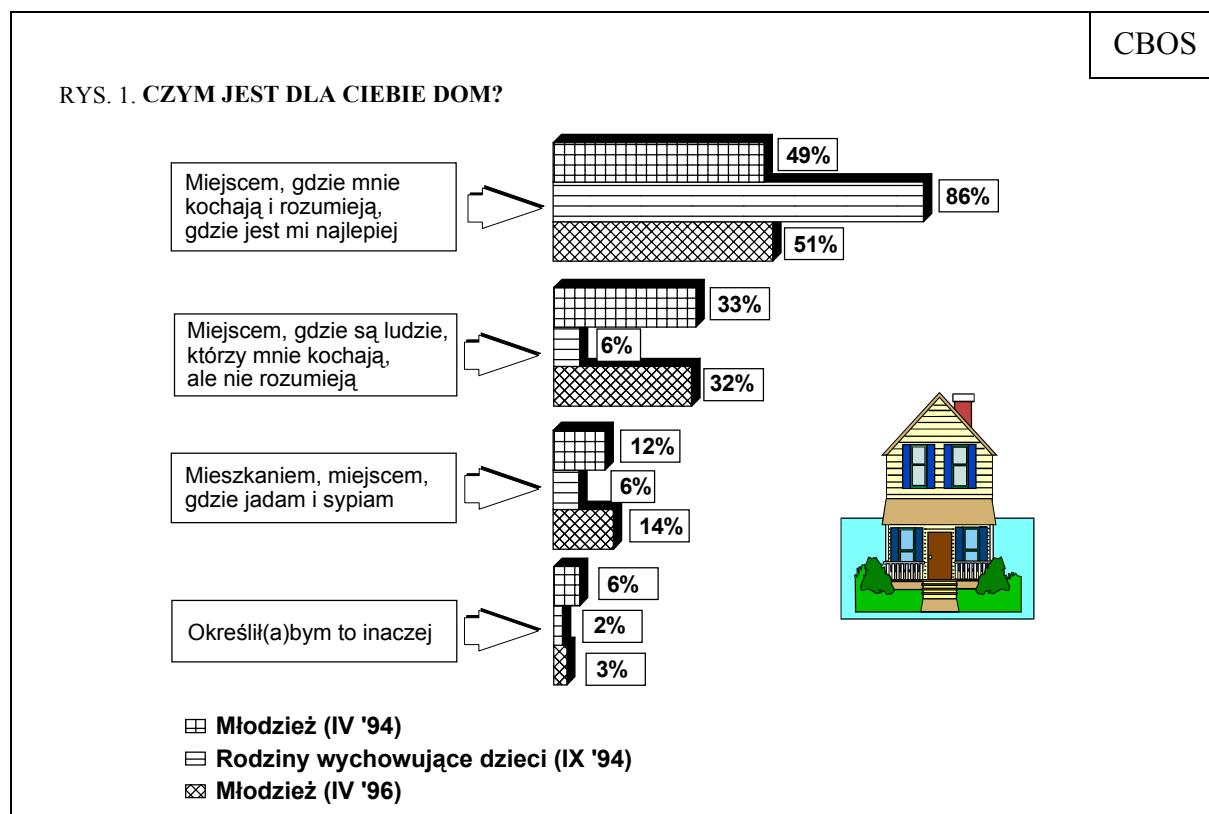
¹ Badanie „Moja rodzina” - sfinansowane przez Program „Reformy Polityki Społecznej”, działający pod auspicjami Instytutu Nauk o Człowieku w Wiedniu - zrealizowane przez CBOS w dniach 10-20 września '94 na adresowo-losowej próbie dorosłych mieszkańców Polski mających co najmniej jedno dziecko w wieku poniżej 19 lat (N=1222).

² Badanie „Młodzież ‘96” przeprowadzono w dniach 13-22 kwietnia '96 na 1275-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych.

DOM RODZINNY CZY MIESZKANIE?

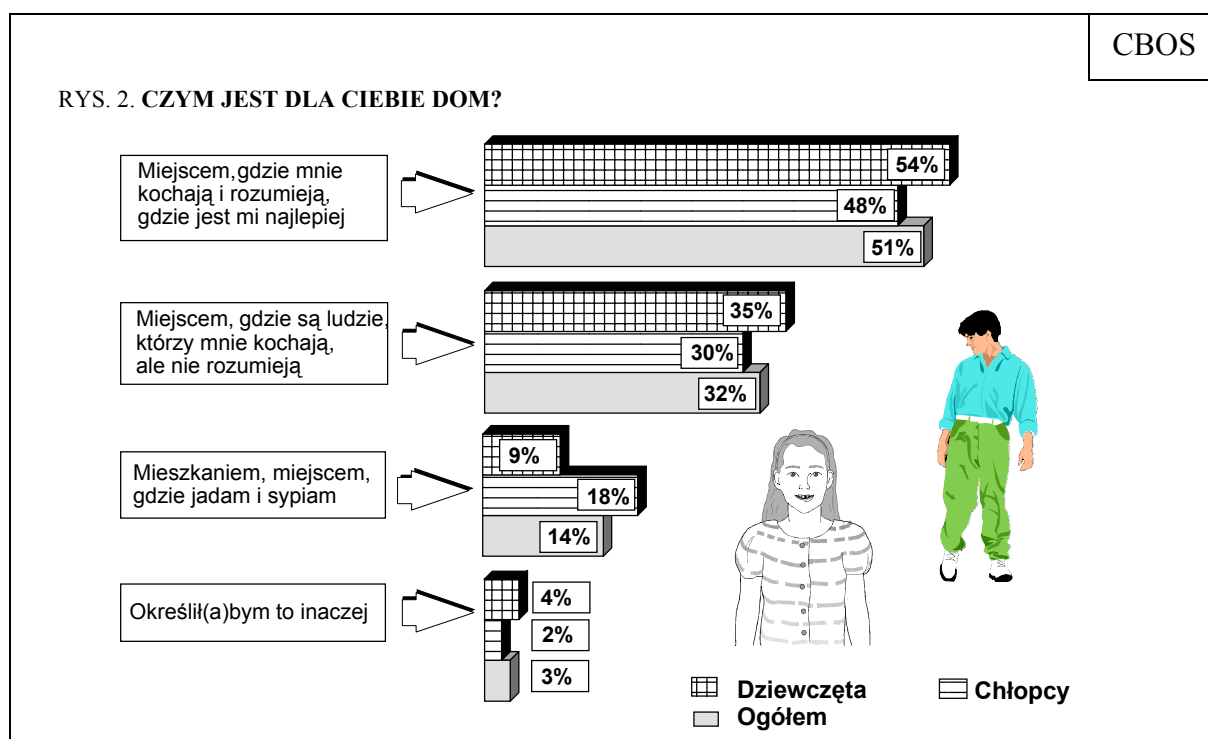
W domu rodzinnym zaspokajane są podstawowe potrzeby emocjonalne człowieka: miłości i akceptacji, zrozumienia, uznania i szacunku, bezpieczeństwa i ucieczki przed światem zewnętrznym. Z badań poświęconych rodzinie wiemy, że zajmuje ona ważne miejsce w hierarchii wartości oraz jest sferą chronioną, niechętnie poddawaną otwartej krytyce przez jej członków. Zdecydowana większość rodziców deklaruje zadowolenie ze swoich dzieci, w pełni je akceptuje, a swój dom postrzega jako miejsce, w którym znajdują one miłość i zrozumienie, gdzie jest im najlepiej. Odpowiedzi na to samo pytanie zadane uczniom ostatnich klas szkół ponadpodstawowych ujawniły rozbieżności opinii dorosłych i młodzieży dotyczących postrzegania własnego domu. Młodzi respondenci, tak jak i osoby dorosłe, powszechnie deklarowali zaspokojenie potrzeby miłości w rodzinie, jednak młodzież znacznie częściej dostrzegała brak zrozumienia ich problemów.

Dom postrzegany przez obecną młodzież nie różni się od tego, jaki przedstawiali jej rówieśnicy sprzed dwóch lat.

Większość ankietowanych uczniów (83%) nie ma wątpliwości, że w domu rodzinnym otoczeni są miłością. Jednak już tylko połowa (51%) jest zdania, że uczuciu temu towarzyszy zrozumienie ich indywidualnych problemów. Co trzeci (32%) młody człowiek czuje się nie rozumiany przez kochających go innych członków rodziny. Dla niemal co siódmego - dom jest raczej dachem nad głową niż gniazdem rodzinnym.

Postrzeganie swojego miejsca w domu najczytelniej różnicują trzy cechy społeczno-demograficzne: płeć, warunki materialne gospodarstw domowych oraz współwystępująca z sytuacją finansową rodziny pozycja społeczna ojca³.

Związki uczuciowe z rodziną częściej deklarują dziewczęta (89%) niż chłopcy (78%). Natomiast chłopcy (18%) dwukrotnie częściej niż ich koleżanki (9%) wskazują jedynie na formalną przynależność do rodziny. Z dużym prawdopodobieństwem można wnioskować, że są to różnice wynikające z kulturowo akceptowanej większej samodzielności młodych mężczyzn i chęci zmanifestowania przez nich własnej niezależności.

³ Siłę związku tych cech z oceną domu określa V Cramera dla płci=.13, dla warunków materialnych rodziny V Cramera=.10, a dla pozycji społeczno-zawodowej ojca w kategorii zawodowo czynnych V Cramera=.09, w kategorii zawodowo biernych V Cramera=.13.

Postrzeganie własnego domu związane jest z oceną warunków materialnych rodziny.

Tabela 1

w procentach

Czym jest dla Ciebie dom?	Ocena warunków materialnych			
	złe	średnie, przeciętne	dość dobre	dobre i bardzo dobre
Mieszkaniem, miejscem, gdzie jadam i sypiam	18	16	13	8
Miejscem, gdzie są ludzie, którzy mnie kochają, ale nie rozumieją	37	35	26	25
Miejscem, gdzie mnie kochają i rozumieją, gdzie jest mi najlepiej	41	48	55	64
Określił(a)bym to inaczej	4	1	6	3

Zależność między warunkami materialnymi rodziny a postrzeganiem własnego miejsca w domu rodzinnym można określić następująco: im lepsza kondycja finansowa rodziców, tym większe poczucie bezpieczeństwa, miłości i zrozumienia deklarowane przez dzieci. Stwierdzenie, że brak trosk materialnych sprzyja dobrej atmosferze w domu, jest dość banalne, ale doniosłe w skutkach. Oznacza to bowiem, że młodzież z ubogich rodzin oprócz poczucia deprivacji potrzeb materialnych w większym stopniu niż ich zamożniejsi koledzy ma poczucie niezaspokojenia potrzeb emocjonalnych, a brak pieniędzy w domu negatywnie wpływa na więzi rodzinne.

Na związek oceny domu z warunkami materialnymi nakłada się pozycja społeczna rodziny, a obie te cechy są jednymi z wielu czynników kształtujących relacje między rodzicami a dziećmi. Okazuje się, że - abstrahując od zaspokojonej w zdecydowanej większości przypadków potrzeby miłości - brak zrozumienia najczęściej deklarują uczniowie z rodzin inteligentkich (38%), najrzadziej zaś dzieci robotników niewykwalifikowanych (27%) i rolników (28%), a zatem młodzież z rodzin znajdujących się w skrajnie różnej sytuacji społecznej i ekonomicznej.

Ciekawe, że największy brak zrozumienia przez kochających rodziców odczuwają uczniowie liceów ogólnokształcących (39%) oraz dzieci rodziców z wyższym wykształceniem (odpowiednio: matki - 42% i ojca - 39%). Takie same informacje uzyskano w badaniu młodzieży w roku 1994. Prawdopodobnie uczniowie z rodzin inteligentkich odbierają aspiracje i wymagania stawiane im przez rodziców jako brak zrozumienia dla ich własnej potrzeby samostanowienia i niezależności.

Nie odnotowano związku między oceną własnego domu a postępami w nauce. Ogólnie można więc skonstatować, że poczucie braku porozumienia między dorastającą młodzieżą a ich rodzicami występuje we wszystkich środowiskach (choć częściej jest to problem uczniów z rodzin ubogich i średnio zamożnych), a postępy w nauce nie są czynnikiem różnicującym wzajemne relacje między rodzicami i dziećmi.

Luźniejsze związki z domem (dom jest miejscem, gdzie jadam i śpię) najczęściej deklaruje młodzież z dużych miast (23%) oraz uczniowie w ogóle nie uczestniczący w praktykach religijnych (24%).

O zdecydowanie negatywnym stosunku do własnego domu (jest to miejsce, w którym czuję się źle, gdzie mnie nie kochają ani nie rozumieją) mówią tylko pojedyncze osoby (mniej niż 1% badanych uczniów).

Młodzi ludzie wychowujący się w pełnych rodzinach w większym stopniu niż ci z rodzin niepełnych deklarują zaspokojenie potrzeby miłości i zrozumienia, w mniejszym też stopniu niż inni przyznają się do instrumentalnego traktowania domu.

Tabela 2

w procentach

Czym jest dla Ciebie dom?	Czy na stałe mieszkasz:			Ogółem
	z obojgiem rodziców	tylko z matką	z kimś innym	
Miejscem, gdzie mnie kochają i rozumieją, gdzie jest mi najlepiej	52	42	41	51
Miejscem, gdzie są ludzie, którzy mnie kochają, ale nie rozumieją	32	35	29	32
Mieszkaniem, miejscem, gdzie jadam i śpiam	13	19	26	14
Określił(a)bym to inaczej	3	4	4	3

Dla uzupełnienia warto dodać, że zdecydowana większość ankietowanych uczniów (83%) mieszka w pełnej rodzinie. Co dziesiąty (11%) młody człowiek wychowywany jest tylko przez matkę, a znikomy odsetek badanych (2%) tylko przez ojca. Pozostali (4%) mieszkają z krewnymi lub innymi bliżej nie określonymi osobami.

STOSUNKI Z RODZICAMI

Najważniejszą dyrektywą wychowawczą powszechnie deklarowaną przez rodziców (93%) jest porozumienie między nimi i dziećmi, jednak osiągnięcie tego w praktyce jest według nich bardzo trudne. W opinii rodziców stosunki między nimi a dziećmi są dobre lub bardzo dobre (ponad 90% wskazań)⁴. Natomiast poglądy młodzieży na temat tych relacji są bardziej krytyczne. Jeśli jednak uwzględnić sygnalizowany już wcześniej zwiększony krytycyzm młodzieży w ocenie własnego domu i w ogóle postrzegania dorosłych oraz opinie rodziców o tym, że porozumienie z dziećmi nie jest sprawą łatwą, to wyłania się dość spójny obraz polskiej rodziny. Nie jest on może tak sielankowy, jak chcieliby to widzieć dorośli, ale większość ankietowanej młodzieży potwierdza, że ich stosunki z rodzicami, a zwłaszcza z matką, są dobre.

Z badań poświęconych rodzinie wynikało, że matka towarzyszy dziecku na co dzień we wszystkich jego sprawach. Na bliższe kontakty z ojcem muszą wystarczyć niedziele, jeśli w ogóle znajdzie on na to czas. Matkom zdarzało się nie mieć czasu na kontrolowanie postępów i pomoc w nauce, na wspólną rozrywkę, zabawę lub spacer, ale nieliczne były przypadki pozostawienia dziecka samego ze swoimi problemami (3%)⁵. Być może to jest przyczyną, dla której młodzież zdecydowanie lepiej ocenia swoje stosunki z matką niż z ojcem.

Mimo że zdecydowana większość młodych ludzi deklaruje, iż ma dobre stosunki z matką, to w ciągu ostatnich czterech lat nastąpiło ich niewielkie pogorszenie (o 5 punktów procentowych).

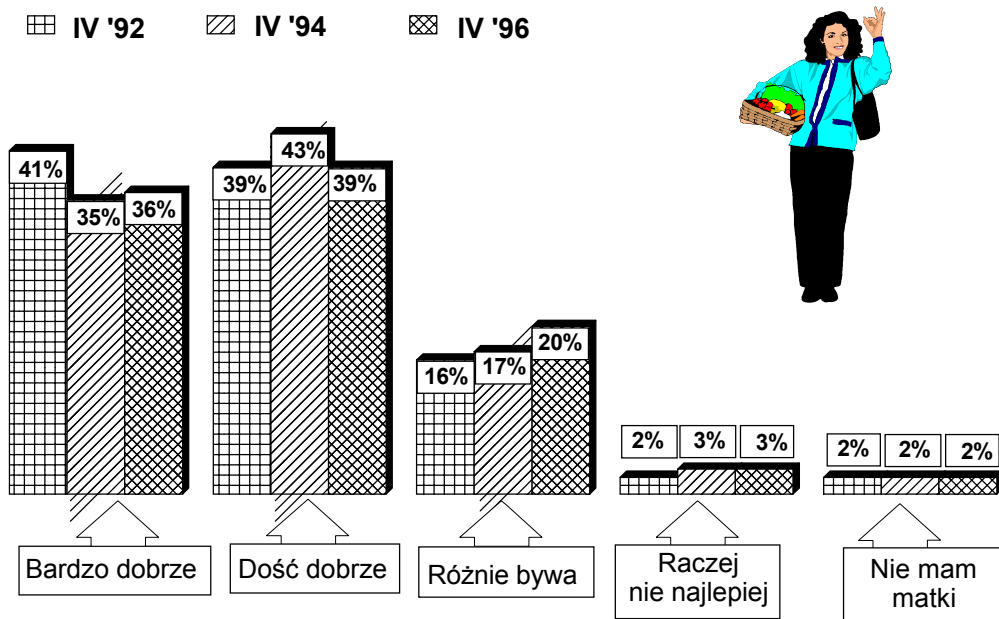
W tym samym czasie wzajemne relacje z ojcem (po odnotowanym dwa lata temu pogorszeniu) są na poziomie wskazań z roku 1994 - z tendencją do ich poprawy.

⁴ Por. komunikat CBOS: „Młode pokolenie w opiniach swoich rodziców - poglądy wychowawcze, aspiracje, problemy”, styczeń '95.

⁵ Por. komunikat CBOS: „Wychowanie i opieka nad dziećmi w polskich rodzinach”, styczeń '95.

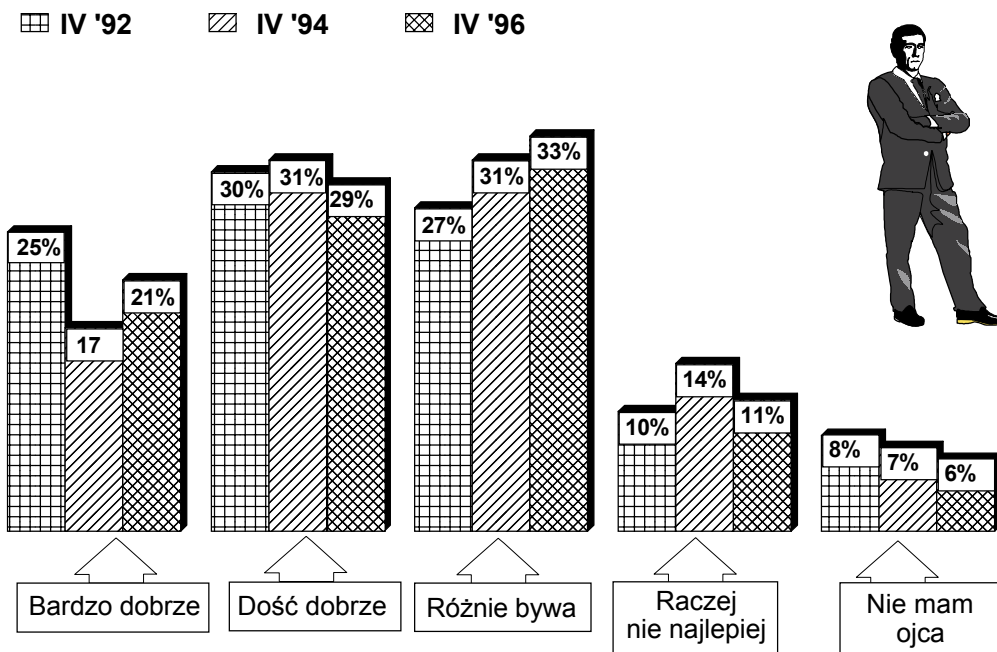
CBOS

RYS. 3. JAK UKŁADAJĄ SIĘ TWOJE STOSUNKI Z MATKĄ?

CBOS

RYS. 4. JAK UKŁADAJĄ SIĘ TWOJE STOSUNKI Z OJCEM?

Trzy czwarte chłopców (76%) i prawie tyle samo dziewcząt (73%) ma bardzo dobre i dość dobre stosunki z matką. Swoje stosunki z ojcem ocenia w ten sam sposób połowa chłopców (49%) i dziewcząt (50%).

O bardzo dobrych stosunkach z matką częściej mówią uczniowie z rodzin znajdujących się w lepszej kondycji ekonomicznej niż z rodzin żyjących skromnie lub ubogo, częściej młodzież uczestnicząca regularnie w praktykach religijnych niż praktykująca sporadycznie lub wcale, częściej młodzież osiągająca dobre i bardzo dobre rezultaty w szkole niż uczniowie mierni i słabi. Dokładnie te same czynniki wykazują związek z utrzymywaniem bardzo dobrego kontaktu z ojcem.

Najlepiej oceniane są kontakty z matkami legitymującymi się wykształceniem średnim (81%) lub pomaturalnym (80%), najgorzej - z matkami, które mają wykształcenie podstawowe (łącznie „różnie bywa” i „źle” - 28%).

Stosunki z ojcem znacznie częściej niż z matką układają się źle (odpowiednio 11 i 3%) lub „różnie” (odpowiednio 33 i 20%). Na uwagę zasługuje fakt, że najczęściej brak porozumienia z ojcem deklarują dzieci bezrobotnych (33%) oraz uczniowie żyjący w złych warunkach materialnych (19%). A zatem brak pieniędzy w domu i bezrobocie ojca wyraźnie negatywnie wpływają na atmosferę domu rodzinnego, sprzyjają powstawaniu napięć i konfliktów między rodzicami i dziećmi, przy czym bezrobocie ojca w większym stopniu przyczynia się do złych stosunków z ojcem niż z matką.

INSPIROWANIE CZY INGEROWANIE?

Z badań dotyczących integracji rodziny, wspólnego spędzania czasu i zainteresowania sprawami potomstwa wynikało, że zdecydowana większość rodziców wspólnie z dziećmi wykonywała różnego rodzaju obowiązki domowe (82%), przynajmniej czasami rozmawiała o ważnych sprawach rodzinnych (76%), połowa (52%) matek i jedna czwarta (26%) ojców codziennie interesowała się sprawami dzieci, ich problemami w szkole i kontaktami społecznymi poza szkołą, jedna czwarta (27%) dorosłych bardzo rzadko lub wcale nie chodziła z dziećmi do kościoła⁶. Dane te są zbieżne z postrzeganiem przez młodzież udziału rodziców w różnych sferach jej aktywności.

⁶ Por. przypis 5.

Większość młodych ludzi uważa, iż nie pozostaje sama ze swoimi problemami, że rodzice interesują się ich sprawami; ma także poczucie współuczestnictwa w prowadzeniu domu i jego problemach, choć nie wiadomo, czy odczuwa to jako ciężar obowiązków czy też przeciwnie - jako poczucie pełnej integracji z rodziną. Ponad połowa deklaruje, że troska rodziców dotyczy także ich rozwoju intelektualnego i kulturalnego przez zachęcanie do uczestnictwa w kulturze.

Podzielone są opinie młodzieży o ingerencji rodziców w sprawy praktyk religijnych i zachęcaniu jej do podejmowania prac zarobkowych (stałe lub dorywcze zarobkowanie deklaruje łącznie niemal co trzeci uczeń, a ponad połowa pracuje w czasie wakacji) - zbliżone odsetki badanych wskazują na ingerencję rodziców w te sfery ich osobistego życia, co na pozostawienie im pełnej swobody. Można jednak zauważyć, że naciski rodziców wywierane na młodzież wyraźnie sprzyjają systematycznemu uczestnictwu w praktykach religijnych. Zachęcanie młodzieży przez rodziców do podjęcia pracy zarobkowej ma niewielki wpływ na podejmowanie stałych lub dorywczych prac w ciągu roku szkolnego, natomiast aż dwie trzecie młodzieży (67%) zachęcanej do pracy zarabia pieniądze w czasie wakacji.

Jednoznacznie największe poczucie swobody mają młodzi ludzie w podejmowaniu decyzji dotyczących stylu i sposobu ubierania się, własnego wyglądu.

Tabela 3

w procentach

Czy Twoi rodzice:	Tak	Nie	Nie wiem
- interesują się Twoimi problemami	75	15	10
- wymagają od Ciebie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	22	3
- starają się rozwijać Twoje zainteresowania kulturalne - chcą, żebyś chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	27	20
- wymagają od Ciebie, byś chodził(a) do kościoła	49	46	5
- zachęcają Cię do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	46	7
- chcą decydować o tym, jak wyglądasz, w co się ubierasz	24	70	6

Postrzeganie wpływu rodziców na różne sfery aktywności jest zróżnicowane. Częściej dziewczęta (79%) niż chłopcy (72%) wskazują na zainteresowanie rodziców ich problemami i stawianie im wymagań dotyczących współdziałania w prowadzeniu gospodarstwa domowego, znacznie częściej też uczennice (62%) niż uczniowie (46%) deklarują wpływ rodziców na ich uczestnictwo w kulturze, natomiast dziewczęta (19%) rzadziej niż ich koledzy (27%) mają

poczucie ingerencji rodziców w sprawy ich ubioru i wyglądu. Różnice te wynikają prawdopodobnie z faktu, że na ogół dziewczęta są „bliżej domu”, częściej same zwracają się ze swoich kłopotów, chętniej pomagają w domu. Płeć nie różnicuje natomiast poczucia wpływu rodziców na udział w praktykach religijnych i podejmowanie prac zarobkowych.

Zainteresowanie rodziców sprawami młodzieży częściej deklarują uczniowie liceów (zarówno ogólnokształcących, jak i zawodowych) niż innych typów szkół. Przypomnijmy, że jest to ta sama kategoria ankietowanych, która najczęściej nie znajdowała zrozumienia u swoich kochających rodziców. Może to oznaczać, że współpraca z rodzicami w pokonywaniu trudności nie zawsze jest bezkonfliktowa, a poczucie „zainteresowania rodziców sprawami dzieci” nie zawsze ma konotacje pozytywne - może też być odbierane przez młodzież jako ingerencja i ograniczanie samodzielności.

Uczniowie liceów ogólnokształcących (62%) i zawodowych (65%) znacznie częściej są też zachęceni przez rodzinę do uczestnictwa w kulturze niż ich rówieśnicy kończący technika (45%) czy zasadnicze szkoły zawodowe (46%). Wpływ rodziców na rozbudzanie zainteresowań kulturą wyższego rzędu związany jest z ich wykształceniem (szczególnie matki) - im ono wyższe, tym większy nacisk rodziców na aktywne uczestnictwo w kulturze.

Ogólnie można skonstatować, że im lepsza sytuacja materialna rodziny, tym częściej młodzi ludzie deklarują poczucie współuczestnictwa rodziców we wszystkich ich problemach, tym częściej są zachęceni do uczestniczenia w kulturze i tym rzadziej oczekuje się od nich pomocy w domu i podejmowania pracy zarobkowej. Kondycja ekonomiczna rodziny nie wykazuje wyraźnego związku ze stosunkiem rodziców do praktyk religijnych ich dzieci oraz do indywidualnych upodobań młodzieży dotyczących stylu ubierania się, wyglądu.

ZNACZĄCY INNI - RODZICE, RODZEŃSTWO, RÓWIEŚNICY

Większość młodzieży biorącej udział w sondażu ma zaspokojoną potrzebę ciepła i miłości w rodzinie, chociaż deklaracje dotyczące potrzeby zrozumienia nie są równie powszechne. Ciekawe, jaki udział ma rodzina (matka, ojciec, rodzeństwo), a jaki rówieśnicy (koledzy, przyjaciele, sympatie) w kształtowaniu się i zaspokojeniu innych potrzeb: wsparcia moralnego, uznania, autorytetu, szacunku, potrzeb ludycznych, kształtowania własnego stylu, wyrażania ekspresji itd.

Wpływ poszczególnych osób na zachowania młodzieży określają wskazania na członków rodziny lub przyjaciół, u których młodzież szuka autorytetu, pomocy, wsparcia, dzieli się spostrzeżeniami, wrażeniami, obawami itp.

Tabela 4 w procentach

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki
- z którymi najchętniej spędzasz wolny czas	21	7	17	42	41	45
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	33	12	16	46	28	37
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	31	10	14	27	28	37
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	57	38	7	24	30	15
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	71	38	12	25	23	6

Ogólnie rzecz biorąc, w towarzystwie rówieśników i sympatii młodzież chętniej rozmawia, dyskutuje i spędza wolne chwile, ale psychicznego wsparcia i autorytetu częściej szuka w rodzinie. Można też zauważyć, że w porównaniu z rokiem 1994 wzrosło (o 5 punktów procentowych) poczucie spolegliwości rodziny, odnotowano także wzrost (o 9 punktów) udziału rodziców i rodzeństwa w partnerskich dyskusjach i rozmowach młodego pokolenia.

Tabela 5 w procentach

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzina*		Rówieśnicy**	
	IV '94	IV '96	IV '94	IV '96
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	16	15	39	42
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	21	30	33	40
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	18	15	24	31
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	31	34	22	23
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	35	40	18	18

* Średnia arytmetyczna odsetków wskazań na matkę, ojca lub rodzeństwo
 ** Średnia arytmetyczna odsetków wskazań na przyjaciół, swoją dziewczynę, swojego chłopaka i kolegów

Wśród wyborów „rodziny” dominuje matka. Spośród wszystkich domowników to ona przede wszystkim pomaga rozwiązać problemy, u niej szuka się uznania, z nią najczęściej rozmawia. W ciągu ostatnich dwóch lat znaczenie wpływu matki wydaje się umacniać. W tym czasie nastąpił wzrost (o 7 punktów procentowych) poczucia pewności, że matka pomoże w każdej sytuacji oraz wzrost (o 6 punktów) potrzeby pozyskania jej uznania, zaufania, aprobaty. Zwiększyło się także (o 11 punktów) poczucie pewności, że można liczyć na ojca. W porównywanym okresie nie zmieniła się atrakcyjność rodziców jako partnerów rozmów, choć warto zaznaczyć, że czas na rozmowy dzieli się między matkę (33% wskazań) a kolegów, koleżanki (37%). Pod tym względem rówieśnicy stanowią, co oczywiste, silną konkurencję dla rodziny.

Tabela 6

w procentach

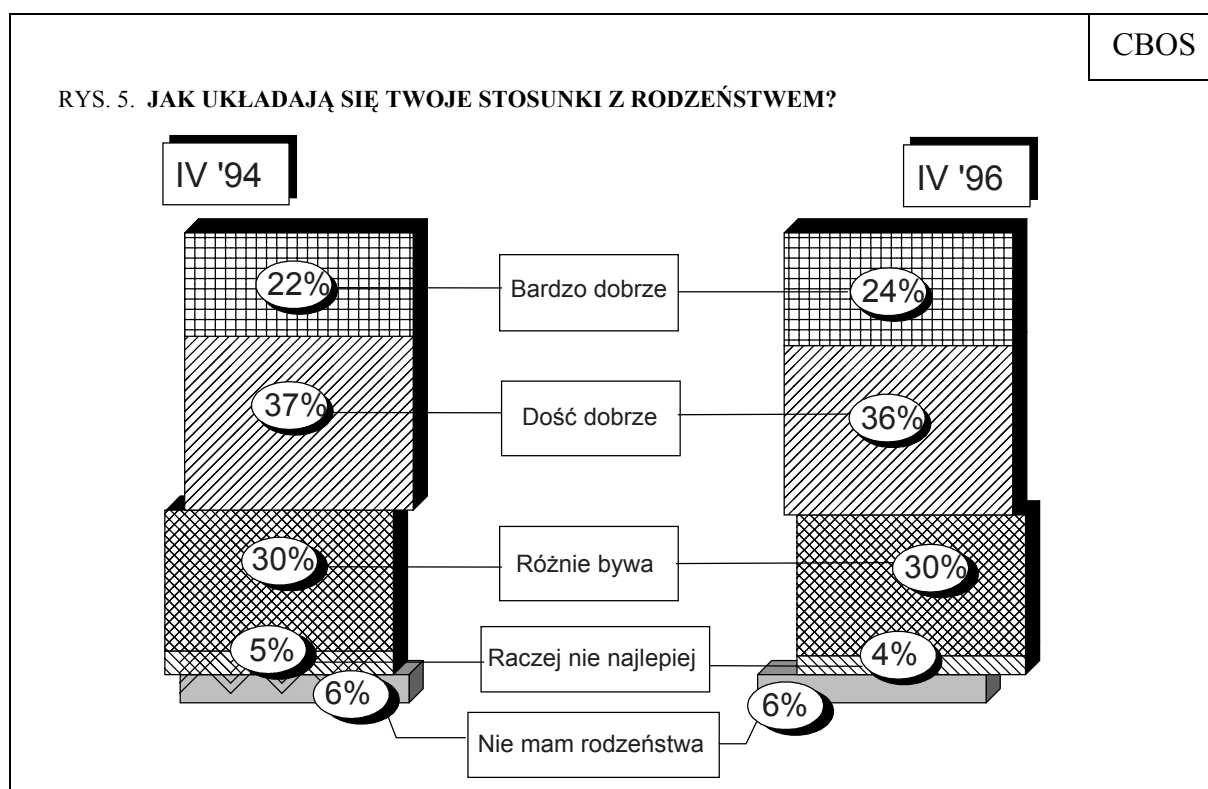
Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka		Ojciec		Rodzeństwo	
	IV '94	IV '96	IV '94	IV '96	IV '94	IV '96
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	36	38	6	7
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	27	38	14	12
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	34	33	12	12	18	16

Warto zauważyć, że chociaż ojciec znacznie rzadziej niż matka jest wymieniany jako partner w dyskusjach oraz osoba, na którą można liczyć (mimo zaobserwowanego wzrostu poczucia wsparcia ze strony ojca), to młodzieży zależy na jego uznaniu. Częściej zabiegają o to chłopcy (41%) niż dziewczęta (34%), którym z kolei bardziej (63%) niż ich kolegom (53%) zależy na uznaniu matki. Najczęściej zabiegają o to dzieci prywatnych przedsiębiorców (53%). Autorytet ojca jest tym silniej akcentowany, im lepsza sytuacja materialna rodziny.

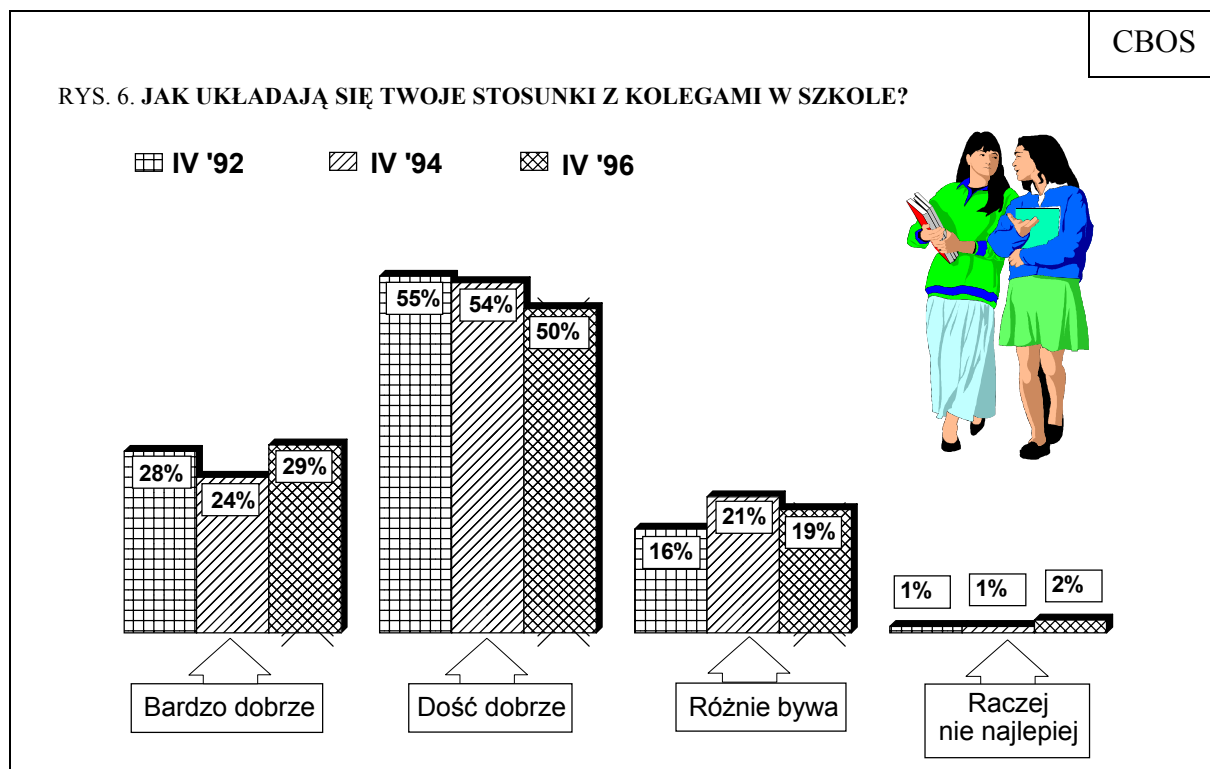
Im lepsza kondycja finansowa rodziny, tym większy odsetek uczniów deklaruje, że w trudnych chwilach można liczyć na ojca. Matka jest oparciem dla młodych, niezależnie od położenia materialnego rodziny. Wyjątek stanowi młodzież żyjąca w złych warunkach materialnych, która ma mniejsze niż inni poczucie moralnego wsparcia ze strony matki (65%).

Złe warunki materialne negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa młodzieży, jej stosunki z rodzicami i ocenę atmosfery domu rodzinnego. Jednocześnie można odnotować, że młodzież żyjąca w złych warunkach materialnych dwukrotnie częściej niż ci, którzy deklarują dobre i bardzo dobre warunki, może w trudnych chwilach liczyć na rodzeństwo. Być może bieda i niedostatek mają negatywny wpływ na ogólną atmosferę domu, ale sprzyjają poczuciu „solidarności w kłopotach” z rodzeństwem. Dotyczy to tylko tego rodzaju wsparcia, im gorsze bowiem warunki ekonomiczne rodziny, tym częściej „różnie bywa” między rodzeństwem.

W życiu młodzieży znacznie niższą pozycję niż rodzice i rówieśnicy zajmuje rodzeństwo, chociaż w większości przypadków wzajemne stosunki układają się, ogólnie mówiąc, bezkonfliktowo (łącznie 60% określa je jako bardzo dobre i dobre).

Bardzo ważną grupę odniesienia stanowią rówieśnicy: koledzy, koleżanki, przyjaciele, sympatie. Większość uczniów deklaruje też dobre stosunki z kolegami szkolnymi.

Wśród rówieśników szuka się przede wszystkim towarzyszy zabaw, dyskusji, autorytetów w dziedzinie młodzieżowego ubioru i stylu bycia. Młodzież najchętniej dyskutuje z przyjaciółmi, najchętniej spędza wolne chwile z kolegami i koleżankami, oni też mają najwięcej do powiedzenia w dziedzinie mody.

Tabela 7

w procentach

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciele		Moja dziewczyna, mój chłopak		Koledzy, koleżanki	
	IV '94	IV '96	IV '94	IV '96	IV '94	IV '96
- z którymi najchętniej spędzasz wolny czas	41	42	41	41	35	45
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	43	46	26	28	31	37
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	16	27	24	28	30	37

Trudności definicyjne nie pozwalają na analizę zróżnicowania wpływu na młodzież poszczególnych, wyróżnionych grup rówieśniczych. Trudno bowiem wyraźnie wskazać na różnicę między kolegą a przyjacielem. Można jednak zauważyć, że koledzy i przyjaciele mają

wyższą rangę jako partnerzy do dyskusji i spędzania wolnego czasu niż „chłopak” czy „dziewczyna”. Natomiast na uznaniu tych ostatnich zależy młodzieży dwukrotnie częściej niż na uznaniu kolegów i koleżanek. Od „dziewczyny” i „chłopaka” oraz od przyjaciół znacznie częściej niż od kolegów oczekuje się wsparcia moralnego w pokonywaniu przeciwności losu.

Opinie młodzieży o rodzinie i rówieśnikach świadczą o tym, że każda z tych grup odniesienia pełni inną funkcję. Od rodziny młodzież oczekuje zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa, autorytetu, a także miłości, zrozumienia i przyjaźni. Rodzice w większości przypadków zaspokajają te potrzeby, wykazują też zainteresowanie problemami dorastających dzieci, starają się przekazać im wartości uniwersalne, inspirować zainteresowania kulturalne. Natomiast rówieśnicy kształtują młodzieżowe i środowiskowe wzory zachowań, style bycia, wzory zabawy, rozrywki i sposobów spędzania wolnego czasu. Jest oczywiste, że wszystkie wymienione sfery aktywności i wartości podlegają wpływom różnych grup jednocześnie. W istocie więc nie może być mowy o wyłączności wpływu jakiegoś środowiska, a tylko o rozłożeniu akcentów na dom i rówieśników.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czym jest dla Ciebie dom? 1 - Mieszkaniem, miejscem, gdzie jadam i sypiam;
 2 - Miejscem, gdzie są ludzie, którzy mnie kochają, ale nie rozumieją;
 3 - Miejscem, gdzie mnie kochają i rozumieją, gdzie jest mi najlepiej;
 4 - Określił(a) bym to inaczej

(%)

	1	2	3	4	Liczba osób
Ogółem	14	32	50	3	1263
Płeć					
Mężczyźni	18	30	48	3	748
Kobiety	9	35	54	3	512
Typ szkoły					
Licium ogólnokształcące	8	39	50	3	232
Technikum	17	32	49	3	278
Licium zawodowe	12	32	54	3	257
Zasadnicza szkoła zawodowa	17	29	50	4	492
Miejsce zamieszkania					
Wieś	11	31	54	4	334
Miasto do 20 tys.	14	32	49	4	293
od 21 do 100 tys.	12	32	54	2	342
101-500 tys.	18	31	49	2	122
501 tys. i więcej mieszk.	23	35	40	2	158
Ocena mater. warunków rodziny					
Złe	18	37	41	4	220
Średnie, przeciętne	16	35	48	2	604
Dość dobre	13	26	55	6	233
Dobre i b.dobre	8	25	64	3	199
Wykształcenie matki					
Podstawowe	16	30	49	5	300
Zasadnicze zawodowe	13	33	52	2	384
Średnie	15	31	50	4	296
Pomaturalne	14	30	54	2	170
Wyższe	14	42	43	1	102
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	14	33	51	2	243
Zasadnicze zawodowe	15	31	51	3	530
Średnie	14	31	52	2	221
Pomaturalne	17	33	47	3	112
Wyższe	9	39	47	5	132
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący					
Kadra kier., inteligencja	10	38	48	4	96
Prac. umysł.niż.szczebla	11	33	51	5	79
Pracownicy fiz.- umysł.	14	29	53	4	78
Robotnicy wykwalifikowani	16	33	48	3	314
Robotnicy niewykwalifik.	15	27	56	2	81
Rolnicy	5	28	61	6	109
Prywatni przedsiębiorcy	11	30	59	0	63
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	16	35	49	0	194
Bezrobotni	15	32	47	6	62
Gospodynie domowe i inni	15	27	54	4	48
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	8	31	55	6	84
Raz w tygodniu	10	30	57	3	690
Kilka razy w roku	19	36	41	3	267
W ogóle nie uczestniczy	24	35	38	3	207
Zainteresowanie polityką					
Duże	10	36	53	1	205
Średnie	15	31	51	4	656
Nikie lub żadne	16	33	48	4	389
Za jakiego ucznia się uważasz?					
Dwójkowego lub trójkowego	16	33	49	3	589
Czwórkowego	13	32	52	4	571
Piątkowego lub szóstkowego	14	30	52	4	93
Poglądy polityczne					
Lewicowe	17	35	47	1	135
Centrowe	15	32	50	3	171
Prawicowe	11	36	51	2	281
Trudno powiedzieć	15	30	51	4	655

Tabela 2. Jak układają się Twoje stosunki z matką?

(%)

	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam matki	Liczba osób
Ogółem	36	39	20	3	2	1267
Płeć						
Mężczyźni	34	42	19	2	2	751
Kobiety	38	35	21	4	2	513
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	37	39	20	2	2	234
Technikum	34	39	24	3	1	276
Liceum zawodowe	38	38	19	3	2	260
Zasadnicza szkoła zawodowa	36	40	19	3	2	493
Miejsce zamieszkania						
Wieś	36	39	22	3	1	335
Miasto do 20 tys.	35	40	20	4	2	295
od 21 do 100 tys.	35	38	22	2	3	341
101-500 tys.	38	41	16	4	1	122
501 tys. i więcej mieszk.	38	39	19	1	3	160
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	27	40	21	8	4	222
Średnie, przeciętne	36	38	23	2	1	604
Dość dobre	40	41	17	1	2	235
Dobre i b.dobre	43	39	16	2	1	199
Wyszkolenie matki						
Podstawowe	33	39	24	4	1	302
Zasadnicze zawodowe	37	37	21	3	2	386
Średnie	38	43	16	2	1	294
Pomaturalne	40	40	19	1	1	171
Wyższe	32	40	22	1	5	103
Wyszkolenie ojca						
Podstawowe	37	40	19	2	2	246
Zasadnicze zawodowe	36	38	20	3	2	530
Średnie	38	38	21	1	1	221
Pomaturalne	32	43	21	3	2	112
Wyższe	34	43	20	2	2	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier., inteligencja	36	41	20	1	2	97
Prac. umysł. niż. szczebla	36	42	17	1	4	78
Pracownicy fiz. - umysł.	32	47	15	4	1	78
Robotnicy wykwalifikowani	37	35	23	3	1	315
Robotnicy niewykwalifik.	43	28	25	4	0	81
Rolnicy	35	39	23	2	2	110
Prywatni przedsiębiorcy	45	38	14	3	0	64
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	33	49	15	3	1	195
Bezrobotni	38	40	16	2	5	63
Gospodynie domowe i inni	46	33	17	2	2	48
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	39	34	24	2	1	85
Raz w tygodniu	40	38	19	2	1	691
Kilka razy w roku	27	45	22	3	3	269
W ogóle nie uczestniczy	34	40	20	3	4	207
Zainteresowanie polityką						
Duże	35	45	18	1	0	205
Średnie	37	40	19	2	2	656
Nikłe lub żadne	34	35	24	4	3	393
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	34	41	21	2	2	592
Czwórkowego	37	39	19	3	2	572
Piątkowego lub szóstkowego	44	33	18	3	1	93
Poglądy polityczne						
Lewicowe	40	43	15	3	0	136
Centrowe	26	46	24	2	1	171
Prawicowe	38	38	21	1	2	284
Trudno powiedzieć	37	37	20	3	2	655

Tabela 3. Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?

(%)

	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam ojca	Liczba osób
Ogółem	21	29	33	11	6	1262
Płeć						
Mężczyźni	20	29	35	10	6	750
Kobiety	22	28	30	13	7	509
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	22	30	32	10	6	229
Technikum	18	28	33	10	10	278
Liceum zawodowe	22	33	31	8	6	259
Zasadnicza szkoła zawodowa	21	26	35	14	5	492
Miejsce zamieszkania						
Wieś	19	32	33	9	6	333
Miasto do 20 tys.	21	27	31	12	9	294
od 21 do 100 tys.	21	29	33	13	5	342
101-500 tys.	20	25	35	13	7	122
501 tys. i więcej mieszk.	22	27	34	11	6	157
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	12	20	37	19	11	221
Średnie, przeciętne	18	29	33	12	8	604
Dość dobre	21	33	38	6	3	233
Dobre i b.dobre	38	30	23	6	3	197
Wyszkolenie matki						
Podstawowe	20	27	34	10	9	300
Zasadnicze zawodowe	19	32	33	10	7	386
Średnie	21	28	32	14	5	295
Pomaturalne	24	24	32	15	5	171
Wyższe	22	32	29	11	5	99
Wyszkolenie ojca						
Podstawowe	21	29	34	11	6	246
Zasadnicze zawodowe	19	29	34	11	7	530
Średnie	23	27	30	14	6	220
Pomaturalne	25	29	35	7	4	112
Wyższe	21	30	33	14	2	132
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier., inteligencja	25	30	30	14	1	97
Prac. umysł. niż. szczebla	39	25	27	6	3	79
Pracownicy fiz. - umysł.	24	26	38	9	3	78
Robotnicy wykwalifikowani	20	34	33	14	0	317
Robotnicy niewykwalifik.	25	19	47	7	2	81
Rolnicy	26	35	32	6	2	109
Prywatni przedsiębiorcy	27	31	36	6	0	64
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	16	29	41	13	1	195
Bezrobotni	16	22	27	33	2	63
Gospodynie domowe i inni	17	38	35	10	0	48
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	18	35	38	7	2	85
Raz w tygodniu	24	29	32	10	6	691
Kilka razy w roku	14	29	36	15	7	270
W ogóle nie uczestniczy	18	26	31	14	10	201
Zainteresowanie polityką						
Duże	29	27	29	10	6	205
Średnie	19	30	34	11	6	654
Nikłe lub żadne	19	27	33	13	8	390
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	19	28	35	11	7	589
Czwórkowego	21	28	32	12	6	570
Piątkowego lub szóstkowego	27	37	23	11	3	93
Poglądy polityczne						
Lewicowe	30	21	30	13	6	135
Centrowe	15	32	37	11	5	171
Prawicowe	22	26	34	12	6	282
Trudno powiedzieć	19	31	31	11	7	653

Tabela 4. Czy rodzice interesują się Twoimi problemami?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	75	15	10	1262
Płeć				
Mężczyźni	72	16	12	746
Kobiety	79	13	8	511
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	80	13	7	233
Technikum	75	14	11	277
Liceum zawodowe	80	13	7	258
Zasadnicza szkoła zawodowa	70	18	13	490
Miejsce zamieszkania				
Wieś	77	14	10	333
Miasto do 20 tys.	73	15	12	292
od 21 do 100 tys.	75	15	10	340
101-500 tys.	74	18	7	121
501 tys.i więcej mieszk.	74	16	9	160
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	68	18	14	222
Średnie, przeciętne	73	16	10	602
Dość dobre	79	13	9	233
Dobre i b.dobre	83	10	7	196
Wykształcenie matki				
Podstawowe	71	17	12	298
Zasadnicze zawodowe	74	13	13	385
Średnie	79	15	6	291
Pomaturalne	77	13	10	172
Wyższe	77	17	6	103
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	71	17	12	243
Zasadnicze zawodowe	75	13	12	529
Średnie	79	13	8	218
Pomaturalne	77	17	6	113
Wyższe	74	20	7	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	74	20	6	97
Prac.umysł.niż.szczebla	84	10	6	79
Pracownicy fiz.- umysł.	78	14	8	77
Robotnicy wykwalifikowani	76	13	11	312
Robotnicy niewykwalifik.	63	26	11	81
Rolnicy	76	15	8	110
Prywatni przedsiębiorcy	81	11	8	63
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	72	12	16	194
Bezrobotni	71	23	6	62
Gospodynie domowe i inni	81	15	4	47
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	78	13	9	85
Raz w tygodniu	79	12	9	690
Kilka razy w roku	69	18	13	266
W ogóle nie uczestniczy	68	20	12	204
Zainteresowanie polityką				
Duże	80	13	7	206
Średnie	77	15	8	651
Nikie lub żadne	69	16	15	390
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	71	18	12	584
Czwórkowego	78	13	9	575
Piątkowego lub szóstkowego	83	9	9	92
Poglądy polityczne				
Lewicowe	83	9	8	132
Centrowe	73	15	12	171
Prawicowe	75	18	8	283
Trudno powiedzieć	74	15	11	654

Tabela 5. Wskaż nie więcej niż dwie osoby, na których uznaniu najbardziej Ci zależy.

(%)

	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Moja dziewczyna, mój chłopak	Koleżdy, koleżanki	Liczba osób
Ogółem	57	38	7	24	30	15	1243
Płeć							
Mężczyźni	53	41	7	23	31	17	733
Kobiety	63	34	6	25	30	13	506
Typ szkoły							
Liceum ogólnokształcące	57	43	8	28	23	14	230
Technikum	55	36	7	19	34	18	273
Liceum zawodowe	62	37	5	31	33	10	252
Zasadnicza szkoła zawodowa	55	36	7	21	30	17	484
Miejsce zamieszkania							
Wieś	60	36	6	23	31	17	328
Miasto do 20 tys.	60	39	9	21	30	12	289
od 21 do 100 tys.	58	42	7	23	27	16	338
101-500 tys.	55	38	4	19	35	14	118
501 tys.i więcej mieszk.	47	31	7	33	34	18	156
Ocena mater. warunków rodziny							
Złe	54	29	8	24	36	18	217
Średnie, przeciętne	60	35	7	25	29	16	592
Dość dobre	58	44	5	24	27	13	233
Dobre i b.dobre	51	48	7	19	32	13	194
Wykształcenie matki							
Podstawowe	59	34	7	24	31	18	289
Zasadnicze zawodowe	56	38	6	22	34	14	381
Średnie	60	40	7	25	26	14	291
Pomaturalne	58	38	9	21	28	14	169
Wyższe	47	42	7	30	32	17	101
Wykształcenie ojca							
Podstawowe	58	37	5	27	30	18	241
Zasadnicze zawodowe	57	37	8	21	32	14	519
Średnie	60	41	6	26	27	16	218
Pomaturalne	54	42	6	23	33	14	110
Wyższe	53	40	9	27	26	16	129
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący							
Kadra kier.,inteligencja	51	39	10	29	22	20	96
Prac.umysł.niż.szczebla	58	47	5	24	31	11	74
Pracownicy fiz.- umysł.	59	49	7	22	24	18	76
Robotnicy wykwalifikowani	60	43	5	20	27	14	308
Robotnicy niewykwalifik.	48	32	6	24	37	19	79
Rolnicy	48	42	11	26	32	13	110
Prywatni przedsiębiorcy	50	53	2	20	38	11	64
Bierni zawodowo							
Renciści i emeryci	57	33	7	25	32	19	189
Bezrobotni	62	30	3	32	37	10	60
Gospodynie domowe i inni	71	38	4	17	27	17	48
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	62	40	7	30	25	14	84
Raz w tygodniu	59	39	8	23	27	17	683
Kilka razy w roku	55	35	5	22	39	12	261
W ogóle nie uczestniczy	51	35	7	25	35	15	199
Zainteresowanie polityką							
Duże	56	45	11	25	22	14	204
Średnie	59	38	7	25	31	15	642
Nikłe lub żadne	55	34	5	21	35	17	383
Za jakiego ucznia się uważasz?							
Dwójkowego lub trójkowego	56	37	6	23	31	16	579
Czwórkowego	58	37	7	25	31	15	563
Piątkowego lub szóstkowego	62	44	8	21	26	13	90
Poglądy polityczne							
Lewicowe	58	43	9	20	30	13	132
Centrowe	61	38	6	21	30	13	169
Prawicowe	53	37	7	29	28	17	281
Trudno powiedzieć	58	37	7	23	32	15	642

Tabela 6. Wskaż nie więcej niż dwie osoby, na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach. (%)

	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Moja dziewczyna, mój chłopak	Koleżdy, koleżanki	Liczba osób
Ogółem	71	38	12	25	23	6	1258
Płeć							
Mężczyźni	70	43	13	24	20	6	741
Kobiety	73	30	11	27	28	6	513
Typ szkoły							
Liceum ogólnokształcące	73	39	10	30	22	2	233
Technikum	69	37	14	22	23	7	272
Liceum zawodowe	75	38	9	28	24	5	260
Zasadnicza szkoła zawodowa	68	38	14	22	23	8	489
Miejsce zamieszkania							
Wieś	75	36	14	21	20	6	332
Miasto do 20 tys.	70	35	15	23	23	6	293
od 21 do 100 tys.	70	40	11	30	22	5	339
101-500 tys.	74	37	7	20	33	5	121
501 tys.i więcej mieszk.	65	41	7	29	25	6	158
Ocena mater. warunków rodziny							
Złe	65	28	18	27	26	8	220
Średnie, przeciętne	72	36	13	24	23	7	604
Dość dobre	73	42	7	30	18	3	232
Dobre i b.dobre	71	50	9	21	25	4	195
Wykształcenie matki							
Podstawowe	71	37	13	25	22	7	298
Zasadnicze zawodowe	68	34	12	25	26	6	386
Średnie	75	40	11	25	20	6	292
Pomaturalne	75	42	12	21	22	3	169
Wyższe	65	41	8	32	23	6	101
Wykształcenie ojca							
Podstawowe	76	40	11	23	23	7	244
Zasadnicze zawodowe	70	36	12	23	24	5	529
Średnie	75	35	11	31	20	6	220
Pomaturalne	65	46	14	20	27	5	110
Wyższe	66	43	12	29	19	4	129
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący							
Kadra kier., inteligencja	66	47	9	33	17	5	94
Prac.umysł.niż.szczębla	73	51	14	25	19	4	79
Pracownicy fiz.- umysł.	74	43	7	28	20	7	76
Robotnicy wykwalifikowani	68	37	11	25	22	7	315
Robotnicy niewykwalifik.	65	40	15	12	30	10	81
Rolnicy	72	50	13	23	15	5	109
Prywatni przedsiębiorcy	80	41	2	23	27	0	64
Bierni zawodowo							
Renciści i emeryci	72	34	15	23	26	6	193
Bezrobotni	67	28	16	30	28	5	61
Gospodynie domowe i inni	85	32	11	28	26	0	47
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	74	46	9	22	14	8	85
Raz w tygodniu	75	37	13	24	21	6	687
Kilka razy w roku	67	36	10	28	29	4	269
W ogóle nie uczestniczy	61	38	12	27	25	7	201
Zainteresowanie polityką							
Duże	71	43	13	25	20	3	205
Średnie	73	38	11	26	22	4	650
Nikłe lub żadne	68	34	13	23	26	9	390
Za jakiego ucznia się uważasz?							
Dwójkowego lub trójkowego	70	39	12	23	22	7	588
Czwórkowego	71	36	12	26	26	5	567
Piątkowego lub szóstkowego	76	42	13	28	12	3	93
Poglądy polityczne							
Lewicowe	72	44	13	21	21	4	135
Centrowe	70	39	13	26	19	4	172
Prawicowe	75	42	8	24	20	5	283
Trudno powiedzieć	69	34	13	26	26	6	648